

4. Зеер Е.Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога. – Свердловск, 1988.
5. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти України. – К., 2004.
6. Макаренко А.С. О системе воспитания // Воспитание гражданина / Сост. Р.М. Бескина, М.Д. Виноградова. – М., 1988. – С. 162–170.
7. Макаренко О.А. Концептуальні засади підготовки майбутніх інженерів-педагогів до виховної діяльності у закладах профтехосвіти: науково-методичні рекомендації. – Харків, 2005.
8. Пуйман С.А. Педагогика. Основные положения курса. – Мн., 2001.
9. Сейтешев А.П. Пути становления учащейся молодежи: Профпедагогика. – М., 1988.
10. Советский энциклопедический словарь / Гл.ред. А.М. Прохоров. М., 1984.
11. Троцько Г.В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах: Дис. ...д-ра пед.наук: 13.00.04; 13.00.01. – Харків, 1996.
12. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. / Под ред. С.Я. Батышева. – М., 1999.

УДК 378.111 (045)

**ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ А.
С.МАКАРЕНКА**

**І.П. Яшук
(Хмельницький)**

У статті проаналізовано внесок А.С. Макаренка в розгляд проблеми студентського самоврядування та реалізація його ключових позицій в практиці сучасних навчальних педагогічних закладів. Вказані ключові ознаки діяльності органів самоврядування у сучасному навчальному закладі.

Ключові слова: студентське самоврядування, виховна система, ознаки діяльності органів студентського самоврядування.

В статье проанализирован вклад А.С. Макаренко в рассмотрение проблемы студенческого самоуправления и реализация его основных позиций в практике современных учебных педагогических заведений. Указаны ключевые признаки деятельности органов самоуправления в современном учебном заведении.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, воспитательная система, признаки деятельности органов студенческого самоуправления.

A.S.Makarenko's contribution to the problem of the self-government institution and realization of its basic positions in practice of modern pedagogical educational establishments has been analyzed in this article.

Key words: *student self-educational, educate system, signs of activity of organs of student self-educational.*

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в українському суспільстві та в освіті, вимагають зосередження на розвитку позитивних традицій теорії виховання.

Аналіз практики співвідношення управління і самоврядування у вищих навчальних закладах показав, що самоврядування не є суттєвим елементом функціонування студентського колективу, оскільки управління і самоврядування часто не сприймаються як єдиний, обопільний процес управління його життєдіяльністю. Виховний, соціалізуючий потенціал самоврядування не тільки використовується не цілеспрямовано, але й просто часто не усвідомлюється. Необхідність підготовки висококваліфікованих кадрів, а також обмеженість життєвого досвіду студентської молоді актуалізують означену проблему.

Законодавчу базу дослідження становлять Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття); Національна доктрина розвитку освіти; Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти; Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах».

Аналіз досліджень. Проблема становлення і розвитку самоврядування учнів досліджувалась на початку ХХ сторіччя. Теорії самоврядування в навчальних закладах багато уваги приділено С. Шацьким, Н. Крупською, А. Макаренком, П. Назаровим, А. Пінкевичем, А. Радченком.

Н.Крупська вперше відзначила низку недоліків в організації шкільного самоврядування, спільних для всіх навчальних закладів країни: ізольованість активу, пасивність інших учнів, перетворення органів самоврядування в органи нагляду, логіку утиску особистості [2]. У працях С. Шацького, А. Макаренка, В. Сухомлинського було викладено теоретичні основи самоврядування учнів, що стали фундаментом подальшого розвитку ідеї самоврядування. А. Радченко безпосередньо констатував, що поняття про самоврядування стає тотожне самоорганізації, організацією праці самими учнями [6]. П. Назаровим запропоновано термін *самоврядування* замінити терміном *самоорганізація* [10]. Відомі також пропозиції заміни терміна *самоврядування* на *автоорганізацію* [8], *автономію учнів* [4].

Більшість науковців вказувала на педагогічні помилки, пов'язані з переоцінкою місця самоврядування учнів у системі виховної роботи та захопленістю його зовнішнім аспектом.

Вагомий внесок у теорію і практику дитячого самоврядування зробив А.Макаренко. На фоні поширеної переоцінки ролі педагогічного керівництва учнівським самоврядуванням він запропонував і практично реалізував ідею діалектичного зв'язку педагогічного керівництва і самоврядування вихованців. У практичному досвіді А. Макаренка самоврядування пройшло складний шлях розвитку, поступово набуваючи важливих відмінних рис: від опори на виборний актив – до провідної ролі колективних органів самовря-

дування; від захопленості ідеєю самоосвіти — до різноманітної дитячої самодіяльності; від замикання самоврядування на цілях «контактного» колективу — до вирішення завдань соціальної значущості; від розгляду самоврядування як універсального засобу — до розуміння його як компонента цілісної системи виховання.

В сучасній теорії та практиці виховання студентів вищих навчальних закладів привернули нашу увагу публікації та наукові праці В. Андрущенко, І. Беха, Г. Балла, Г. Васянович, О. Глузмана, О. Дубасенюк, І. Зязюна, М. Красовицького, В. Кременя, Н. Ничкало, С. Сисоєвої та ін.

Мета статті полягає в розкритті шляхів активізації діяльності органів студентського самоврядування у вищих навчальних закладах у контексті реалізації ідей А.С. Макаренка.

Діяльність органів студентського самоврядування органічно пов'язана з мінливими процесами, що відбуваються в суспільному житті. Демократичні перетворення, інтеграція до світової спільноти, формування у молоді нових пріоритетів визначена у Програмі Президента України «Десять кроків назустріч людям», що є суттєвим внеском у розробку сучасних підходів діяльності органів студентського самоврядування. Це, зокрема, такі ключові положення: студентське самоврядування є важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації; опора на ініціативу, активну життєву позицію, європейські ціннісні орієнтації студентства є реальним показником цивілізованості суспільства, утвердження в ньому демократичних начал.

Самоврядування являє собою взаємодію між студентами, студентами та викладачами, студентами та адміністрацією закладу.

Проблема діяльності органів студентського самоврядування має глибоке теоретичне та практичне коріння. Засади розвитку підходів вітчизняної педагогіки щодо окресленої проблеми містяться та є надзвичайно цінними у педагогічній спадщині А.С. Макаренка.

Теорія та практика самоврядування відображена у педагогічній спадщині А.Макаренка, яка припадає на 30-ті роки, тобто часові реалії, позначені економічними труднощами, важкими соціально-педагогічними умовами. Цариною педагогічної діяльності А. Макаренка були дитячі колонії, педагогічним завданням яких визначалося: перевиховання «важких» підлітків. Цим пояснюється дещо жорстка регламентація макаренківської системи дитячого самоврядування, яка об'єднувала виробничу працю, побут, самообслуговування, навчання, громадське життя, співробітництво підлітків і дорослих. Ним було теоретично обґрунтовано і впроваджено на практиці провідні положення педагогічного керівництва розвитком і становленням дитячого самоврядування, форми самоврядування, умови залучення більшості учнів в управління справами свого колективу, обов'язковість продуктивної групової праці, виховний характер дитячого колективу і, як наслідок, єдність педагогічного впливу колективу вихователів і вихованців. Особливу увагу педагог

приділив системі внутрішньо колективних стосунків, без яких неможливе було, на його думку, виховання взаємної вимогливості, відповідальності, принципності та активності учнів. Система самоврядування в макаренківських комунах ґрунтувалась не на принципах демократичного народовладдя, що особливо регламентувалося в педагогічній літературі 30-х років, а на фундаменті демократичного централізму, стрижні організації будь-яких громадських, партійних, виробничих об'єднань. Кожен учень проходив упродовж року школу керівництва і підпорядкування. Організований у такий спосіб навчально-виховний процес перетворював пасивний «об'єкт виховання» в активний «суб'єкт».

Особистість вихованця в спадщині видатного теоретика та практика проблем самоврядування посіла нову позицію: трактується не як об'єкт виховного впливу, а як його носій – суб'єкт. Суб'єктом, на думку А. Макаренка, особистість може стати, тільки виражаючи інтереси колективу, який у свою чергу забезпечує кожній індивідуальності сприятливі умови розвитку. Система самоврядування в комуні – це система реальної відповідальності кожного за спільну справу і всіх за одного із членів. А. Макаренко вважав наріжним каменем фундаменту тодішньої школи виробничу працю, що створює для суспільства матеріальні цінності, особливо підкреслюючи її велике виховне значення. Проте педагог вбачав у дитячій виробничій праці тільки можливість пережити господарчі турботи й усвідомлювати відповідальність за свою роботу.

У кваліфікованій, високопродуктивній праці вихованець набуває якостей господаря й організатора, оскільки йому доводиться вирішувати виробничо-економічні і соціальні питання, тому А. Макаренко підкреслював, що в трудових зусиллях відбувається не тільки робоча підготовка майбутнього спеціаліста, але й підготовка товариша, який працює на результат, що залежить від цього спільного процесу. Таке ставлення прийнятне і для навчальної праці, тим більше, що школа не завжди могла похвалитися успіхами в культивуванні праці, в оволодінні знаннями.

Сучасний розгляд системи самоврядування у вищих навчальних закладах вимагає, передовсім, проведення логіко-семантичного аналізу поняття «самоврядування». У словниках зазначається, що самоврядування – це право на внутрішнє управління своїми справами.

Проте метою, завданням, функціями не передбачалося втілення в студентське побутування «культу високого професіоналізму», не зосереджувалася увага на якісній підготовці студентів до їхньої майбутньої професійної самореалізації, формуванні соціально значущих якостей особистості.

Достатньо поширене хибне розуміння системи самоврядування як надмірної опіки або ж самоусунення педагогів від студентського самоврядування. Студенти, по суті, є суб'єктами педагогічного управління, проте не готові до виконання суб'єктної функції. Спостерігається пасивність, безпорадність студентської молоді в організації власної навчальної діяльності, недостатня зацікавленість в отриманні найбільш ґрунтовних професійних знань. І як

наслідок, простежується невідповідність між вимогами певного виробництва до соціальної і професійної підготовки молодих спеціалістів та реальним рівнем їх підготовки.

Органи студентського самоврядування Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, беручи до уваги надзвичайно цінний досвід теоретичної та практичної спадщини А.С. Макаренка та дослідження сучасних науковців беруть участь в організації навчально-виховного процесу. У складі тимчасових творчих колективів спільно з викладачами студенти розробляють нові індивідуальні навчальні плани, вносять суттєві зміни в типові, збирають та аналізують інформацію про бюджет часу однокурсників, про стан навчально-виховного процесу і розробляють свої пропозиції. У закладі постійно вивчається громадська думка про якість проведення студентських конкурсів, олімпіад, науково-практичних конференцій, результати виробничих практик. Здійснюється перехід від участі студентів у вдосконаленні не тільки зовнішніх організаційних аспектів навчально-виховного процесу (розклад, пропуски занять, забезпечення навчальними посібниками і т.д.), а й до реального впливу на докорінну зміну змісту освіти, методів і форм навчання та виховання студентів в академії. Студенти долучаються до найбільш важливих напрямів життя академії.

Поступово в закладі ускладнюється зміст студентської самоуправлінської діяльності. Все це створює сприятливий фон для росту управлінської компетентності студентів, збагачення їхнього досвіду самоврядування, розвитку організаторських здібностей, що формує надійну базу для подальшої професійної діяльності після закінчення вищого навчального закладу. У цієї частини студентів все більше відчуваються зрушення від пасивності, байдужості, функціональності поведінки і вчинків в бік вияву ініціативи, самостійності і зацікавленості в успішному закінченні навчального закладу.

Предметом постійного аналізу з боку адміністрації, викладачів, студентів є взаємодія, що являє не стихійний процес, він підпорядкований ряду закономірностей. Його підгрунття становить обопільна залежність сторін, що взаємодіють: чим авторитарніше управління в педагогічному колективі, чим менше в ньому самостійних творчих колективних рішень, тим скрутніше і студентське самоврядування; чим збалансованіше педагогічне управління і самостійність студентів, тим більш розвинене їхнє самоврядування; чим сприятливіший психологічний клімат у педагогічному колективі, чим рівніший настрій і делікатніший стиль стосунків, тим краще психічне самопочуття студентів, більша їхня впевненість у власних силах, вище почуття власної гідності. Спілкування у процесі спільної діяльності, побудоване за типом співробітництва, створює, як і інші стилі спілкування, умови для впливу сторін одне на одного, для взаємодії. Атмосфера співробітництва стає фактором активізації позиції студентів, гармонізації їх особистості і розвитку творчих сил. Але найголовніше – породжує ділові стосунки співробітництва між усіма учасниками спільної діяльності.

Такі стосунки не можуть будуватися на авторитарному впливі, в їх основі – ідеї гуманізму, демократії; свободи особистості, вибору. Співробітництво має суб'єкт – суб'єктну спрямованість: у студентів визначається повноцінна особистість, здатна такою ж мірою впливати на педагога і збагачувати його, як і педагог стосовно студентів. У спільній самоуправлінській діяльності педагог не є носієм істини в останній інстанції, до неї прагнуть спільно. Виховна суть такого типу стосунків полягає у розкритті можливостей і потенцій особистісного зростання студентів, спонуканні їх до самовиховання і саморозвитку, в напрацюванні соціального досвіду спілкування.

Вступаючи у процес спільної самоуправлінської діяльності у ділові й особистісні стосунки з іншими її учасниками на правах партнерів, студенти отримують можливість мати регулюючий вплив на мету і мотиви їх поведінки і дій, регулювати й власну поведінку. Одночасно вони отримують регуляторний вплив і з боку своїх партнерів. Все це призводить до вироблення кожним своєї позиції, певної лінії поведінки, розвитку здібностей до самоаналізу і самоконтролю, що формує рефлексивні якості, пов'язані з життєвими завданнями, установками, ціннісними орієнтаціями. Взаємостосунки співробітництва і співробітництво у спілкуванні забезпечують взаєморозуміння, довіру і повагу одне до одного учасників спільної діяльності, гуманізують їх зв'язки на основі загальнолюдських цінностей, розвивають саморегуляційні здібності студентів, перетворюють в активних, свідомих суб'єктів спільної самоуправлінської діяльності.

Слід зазначити й залежності іншого роду: чим більше норм і цінностей студентського колективу збігаються з устремліннями педагогів, тим вища якість їхньої взаємодії; чим більше створюється ситуацій для виявлення особистісних якостей студентів і педагогів, тим глибша і змістовніша їхня взаємодія; чим більше в навчальному колективі створюється ситуацій, у яких студентський колектив виступає як суб'єкт, тим вища віддача взаємодії, тим повніше реалізується його виховний потенціал.

Органічно в концепцію навчально-виховного процесу втілено ідеї демократизації і гуманізації стосунків, змісту і методів самоуправлінської діяльності, ділової співпраці педагогів і тих, хто навчається в різноманітних видах діяльності, їхня взаємодія у спільних органах управління [1].

В академії є актуальним розгляд студентського самоврядування передусім як системи – цілісного утворення з притаманними йому якісно новими характеристиками. Метою створення такої системи є передусім соціалізація особистості майбутнього спеціаліста, моральна орієнтація. Досягнення цієї мети можливе на основі принципів неперервності та наступності всіх виховних напрямів. Системний підхід до організації студентського самоврядування характеризується тим, що воно охоплює всі сфери життєдіяльності вищого навчального педагогічного закладу: навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, побут, відпочинок, дозвілля, участь у суспільно-громадському житті та функціонує на всіх рівнях: академічної групи, курсу, факультету, академії. Таким чином, студентське самоврядуван-

ня стає важливим фактором удосконалення навчально-виховного процесу, спрямованим на якісне навчання, виховання духовності і культури студентів, формування у студентської молоді національно-громадянської позиції, зростання соціальної активності, ініціативи та відповідальності за доручену справу, забезпечення гармонійного розвитку особистості, оволодіння навичками організатора, керівника, формування громадянської культури, становлення особистості нового типу.

Постійна увага адміністрації, викладачів, студентів та всіх учасників навчально-виховного процесу до організації діяльності органів самоврядування дозволяє виокремити такі її особливості:

- наявність для її учасників спільної мети;
- наявність спільної мотивації;
- об'єднання, суміщення або поєднання індивідуальних діяльностей;
- розчленування єдиного процесу діяльності на окремі функціонально пов'язані операції та їх розподіл між учасниками для виконання спільної діяльності;
- координація індивідуальних діяльностей її учасників, їх узгодженість, виконання дій у строго встановленій послідовності;
- необхідність в управлінні індивідуальними діяльностями;
- наявність для її учасників єдиного кінцевого результату;
- наявність єдиного простору й одночасність виконання індивідуальних діяльностей.

Проблема самоврядування й надалі потребує розгляду. Самоврядування характеризується: 1) як форма або процес організації життєдіяльності членів виховного колективу; 2) як спосіб залучення членів колективу в управлінську діяльність; 3) як метод самоорганізації колективу; 4) як засіб виховання особистості, чинник її всебічного розвитку; 5) як принцип організації колективу. Вироблення сучасної технології діяльності студентського самоврядування, моделювання самоорганізаційних процесів у сучасному студентському середовищі потребують подальшого детального розгляду.

Потребують детального дослідження педагогічні умови організації поза-аудиторної виховної роботи у вищому навчальному закладі, діяльність куратора академічної групи, спрямована на формування особистості студента, організаційні форми виховного впливу на особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І.А. Міжнародна Макарєнківська асоціація: проблеми і досягнення // Педагогіка і психологія. – 1998. – №1. – С.235-238.
2. Лазаренко Л.А., Шевченко Л.С., Бех Т.М. Использование идей А.С.Макаренко в экономическом воспитании будущих учителей // Творческое наследие А.С.Макаренко и совершенствование подготовки педагогических кадров.: Тез. докладов и выступлений. – Полтава, 1988. – С.111-113.
3. Макаренко А.С. Сочинения. – Т.5. – М., 1958.

4. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – Т. 5. / Редкол.: М.И. Кондаков и др. – М., 1983.
5. Макаренко А.С. Методика организации воспитательного процесса // Соч. в 7 т. – Т.У. Общие вопросы теории педагогики. Воспитание в советской школе. – М., 1960.
6. Макаренко А.С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта: Соч. в 7 т. – Т. 4. – М., 1957.– С. 197-251.
7. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – Т. 4. / Сост.: М.Д.Виноградова, А.А.Фролов. – М., 1984.
8. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8 т. – Т. 5. / Сост.: Л.Ю. Гордин, А.А. Фролов. – М., 1985.
9. Творческое использование идей А.С.Макаренка и В.А.Сухомлинского в формировании педагогического мастерства // Тез. меж вуз.науч. – практ. конф. – Полтава, 1983.
10. Творча спадщина А.С.Макаренка в контексті світової педагогічної думки: Метод. рекомендації студентам до спецсеминару / А.А.Сбруєва та ін. – Суми, 1998.

УДК 378.14.

**ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ А.МАКАРЕНКА
ПРО ТЕХНОЛОГІЗАЦІЮ ВИХОВАННЯ У
ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ**

**О.І. Янкович
(Тернопіль)**

У статті висвітлюються погляди А.Макаренка на технологічні процеси у вихованні. Виявлено можливості використання ідей українського педагога у вищій педагогічній школі. Акцентовується увага на необхідності оживити в педвузах педагогічно-технічну думку, поліпшити підготовку вчителя до використання технології діагностики у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: освітні технології, технології виховання, педагогічна майстерність, діагностика.

В статье рассмотрены взгляды А.Макаренка на технологические процессы в воспитании. Выявлены возможности использования идей украинского педагога в высшей педагогической школе. Акцентируется внимание на необходимости оживить в педвузах педагогически-техническую мысль, улучшить подготовку учителя к использованию технологии диагностики в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: образовательные технологии, технологии воспитания, педагогическое мастерство, диагностика.

The article deals with A. Makarenko's views on a technological processes in upbringing. There have been shown the ways of using the ideas of the Ukrainian